

Jedlik Ányos egyetemi tanévnyitó beszéde (1845. október 8.)

Lelőhely: a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár Kézirattára BK. 184/IV. 1. sz.fondja

A szöveget lejegyezte: Mayer Farkas, sajtó alá rendezte, jegyzetekkel ellátta: Székács István

Szeretett halgatóim!

Legelőször is honi nyelven szólítom önöket, hogy ezen időpontban[,] mellyben nagyobb részint kedves övéiktől nehezült szívvel váltak el, e' gyűlhelyünkön is othonosoknak érezhessék magukat, és éldelhessék¹ azon örömet, mellyet minden honát szerető magyarnak éreznie kell, midőn a' köz kivánságot méltányló Felséges Királyunk a' Nagyméltóságú magyar királyi Helytartó Tanács utján honi nyelvünknek is kitérte tanodáink ajtait; honi nyelven szólok azért is, hogy mindenkit, kinek eddig azt sajátjává tenni feleslegesnek látszott[,] emlékeztessenek, miszerint már nem elégséges csak születési hely tekintetéből magát magyarnak vallani, hanem nyelv tekintetéből is történendő magyarosodás a' jelenkor szelleme által kérlelhetetlenül szorgalmaztatik. —

Tudván azonban a' Nagyméltóságú Igazgató Hatóság, hogy több honfitársainknak nem annyira kedv, mint alkalom hiányzott a' magyar nyelvvel [!] megbarátkozásra, ezeknek helyzetét méltányolván, és egyszersmind honunknak a' latin nyelvvel [!] annyira összenőtt sajtáságos környülményét tekintvén, kegyesen rendelni méltóztatott, miszerint a' bölcsészeti tanfolyamban a' bölcsészet előadására latin nyelv használata továbbá is fennmaradván, némelly tanulmányok magyarul tárgyalassanak; mások, nevezet szerint a' mennyiségtan, és természettan az eddig hiányzó vagy közös elfogadással meg nem állapított műszavak, és az azokkali kellő megismerkedésre szükséges idő tekintetéből csak ideiglen latin nyelven terjesztessenek elő. Szabad fel tennem[,] miszerint szeretett halgatóim [!] a' honi nyelv eránti vonzalmuk mellett is nem fognak meg illetődni, ha az említett felsőbb rendelmény értelméhez ragaszkodva ezennel nyilvánítom, hogy a' természetani előadásaimban még egy ideig, talán rövidebbig, mint vélnénk, latin nyelv fog használtatni. Midőn szabad feltennem, hogy ezen nyilvánítás által nem fognak kellemetlenül megilletődni; mert nemzetiségünknek² avval elég tétetett, hogy honi nyelvünk közkormányzatúvá lőn, és az ideiglen latin nyelven előadandó

¹ Éldel: valamit huzamosan élvez.

² Nemzetiség *itt*: a nemzetet más nemzetektől megkülönböztető jellemvonások összessége.

tudományok közlésére is azonnal, mihelyest azt a körülmények javasolndják, alkalmazandónak határozottatott [!]; ellenben a' latin nyelv ideiglenes használata által kedves halgatóim [!] azon nyereségben részesülnek, hogy a' latin műszavakkal megismerkedvén, magukat a' más mívelt nyelveken írt természettani munkák értésére is elkészítik a' nélkül, hogy a' divatozni kezdő magyar műszavak előttük ismeretlenek maradnának; ugyan is feltett szándékom a' latin előadás mellett alkalmilag azokat is megemlíteni. —³

Helyén volna már most az előadandó természettan kellemetességéről, hasznosságáról, sőt szükséges létéről szeretett halgatóim [!] előtt értekezni; minthogy azonban a' Tekintetes orvosi kar Dekánja⁴ elmúlt hétfőn ünnepélyesen tartott beköszöntő beszédjében ezen tárgyról már értekezett, jelenleg annak ismételésébe ereszkedni talán felesleges volna; annál inkább[,] mivel a' természettan kellemetessége, haszna és mint anyagi[,] mint szellemi tekintetben elkerülhetetlen szükségessége annyira szembe szökő, hogy azokról mindenkinek, ki ezen tan állítmányait⁵ kellőleg sajátjává tenni el nem mulasztandja, azonnal tellyes mértékben meg is győződnie kell. Ez így lévén nincs egyéb hátra, mint hogy kedves halgatóimat [!], midőn hivatal szerinti előadásimat elkezdni készülök, arra kérjem és intsem, miszerint az előadásokra szabott órákat fontos akadály nélkül soha elne [!] mulasszák, az e helyen történető értelmezéseket mindenkoron kellő figyelemmel, 's ha szükséges jegyzetekkel⁶ is kísérjék; egymás iránt mívelt társalgási szabályok szerint szelídséggel, 's barátságos modorral megelőzőleg viseltessenek, tanítóik és egyéb előjáróik iránt, kiknek minden gondjaik, és fáradságuk önök előmenetelére irányozvák, nem szolgálai, hanem bizodalmat és szeretetett [!]

³ Szentpétery Imre a pesti bölcsészettudományi kar történetéről írt könyvében a magyar nyelv egyetemi bevezetése kapcsán említi, hogy korábban, egy 1841-es helytartótanácsi leiratra a bölcsészeti kar igazgatójának, Tersztyánszky Imrének írásban benyújtott véleménye szerint „Jedlik például egyáltalán nem lelkesedett a dolog iránt. Azt hangoztatta, hogy természeti törvény, hogy változtatásokat nem szabad ugrásszerűen alkalmazni. A latin nyelvet, amely azóta, amióta a műveltség és tudomány nálunk elő-haladást kezdett tenni, mindmáig a tanítás nyelve volt, az iskolákból egyszerre kiirtani annyi lenne, mint az említett természeti törvény ellen súlyosan véteni és igen káros következmények számára utat nyitni. Erőszakosan eltépnők ezáltal a bennünket a művelt nemzetekkel összekötő kapcsolatot. Viszont kétségtelen, hogy a hazai közintézményeknek nemzeti jelleget kell adni s a tudomány áldásait azok számára is hozzáférhetővé kell tenni, akik nem tudnak latinul. Ügyelni kell azonban, hogy az ezen engedményből származó kár kisebb legyen, mint a várható haszon. Ez csak úgy lehetséges, hogy bizonyos tudományágakat az ifjúság ezentúl is latinul tanuljon, másokat pedig magyarul. Szerinte inkább azon tudományok magyarul való tanítása ajánlatos, amelyek a közéletnek azokban az ágaiban lesznek használatosak, ahol a magyar nyelv inkább érvényesül; így a mathesis [= matematika] és a vele rokon gyakorlati tudományok. Saját személyére nézve bevallja, hogy bár anyanyelve magyar, neki a fizika és mechanika előadása magyarul kényelmetlenebb lesz; de ha felsőbb helyről úgy kívánják, kész a nehézségeket leküzdeni. Az időpontra nézve azt hangsúlyozza, hogy a mathesiszel kapcsolatos tárgyaknak a mathesishez kell igazodniok: ha a hallgatók a matematikát már magyarul tanulták, akkor lehet ezeket is magyarul előadni. Különbözn pedig az a fontos, hogy az ifjúság megtanuljon magyarul az egyetemre jövet előtt, hogy itt már teljesen értse a magyar nyelvet.” (Szentpétery Imre: *A Bölcsészettudományi Kar története. 1635–1935*. Budapest, Pázmány Péter Tudományegyetem, 1935., 189–190. o.)

⁴ Havas Ignác (1803–1887) orvosdoktor, királyi tanácsos. Az orvosi kar külső tagjaként 1845-től két tanéven át töltötte be a dékáni tisztséget.

⁵ Állítmány *itt*: állítás.

⁶ Jegyzeteléssel.

lehellő engedelmességgel és udvariassággal viseltessenek. Az általam előadandó tanulmány⁷ önöknek minden törekedését mint szépségével, mint hasznosságával bőven jutalmazandja. Egymásiránt [!] mutatott szivességük az előttünk álló iskolai év lefolyását kellemesítendi. Az előljáróik és tanítóikhoz simuló udvariasságuk és engedelmességük azokat az érettük teendő fáradalmakban megedzendi, 's minden esetre olly kedély hangulatba helyzendi, minél fogva az irantuk mutatott miveltséget miveltséggel, udvariasságot udvariassággal viszontzandják [!]. Hogy mind ez minnyajunknak megedzésére a' legfőbb mértékben létesülhessen[,] adja a' természet Istene!

Mondam [!] Pesten 8^{dik} oct. 1845.

Jedlik mp.⁸

⁷ Tanulmány *itt*: a tárgyhoz tartozó elsajátítandó ismeret.

⁸ A rövidítés feloldása: manu propria (*latin*): saját kezűleg.